

ХАРХОРУМ ХОТЫН БҮТЭЭН БАЙГУУЛАЛТ, ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТАНИЛЦУУЛГА

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Монгол Улсын иргэн, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй”, Хорин тавдугаар зүйлийн 1.7-т “Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт тогтвортой байна...” гэж тус тус заасан боловч сүүлийн жилүүдэд энэхүү Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан иргэний үндсэн эрх зөрчигдөх, хөндөгдөх тохиолдол цөөнгүй байна.

Энэ талаар төрөөс анхаарч Улсын Их Хурлаас дараах хууль тогтоомжуудыг батлан гаргаж, бүсчилсэн хөгжил, хот хөдөөг тэнцвэртэй хөгжүүлэх, хотуудыг хэрхэн байгуулах, хөгжүүлэх бодлого, чиглэлийг тодорхойлж ирсэн нь “Хархорум хот”-ыг бүтээн байгуулах, хөгжүүлэх хууль зүйн үндэслэл болж байна. Үүнд:

- Улсын Их Хурал 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг баталсан бөгөөд Үндсэн хуулийн Тавин долдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт *“Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж дэх улсын болон орон нутгийн зэрэглэлтэй хотын, түүнчлэн тосгоны өөрийн удирдлага, зохион байгуулалтын эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно. Хот, тосгонд засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын зарим чиг үүргийг шилжүүлэх асуудлыг Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал шийдвэрлэнэ.”* гэсний дагуу өнөөгийн хот, тосгоны эрх зүйн байдалтай холбоотой харилцааг зохицуулж буй хуулийг шинэчлэн батлах үндэслэлийг бүрдүүлж улмаар Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийг 2020 онд, Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийг 2024 онд тус тус баталж, хот байгуулах болон хотуудын удирдлага, бүтэц, зохион байгуулалт, чиг үүрэгтэй холбоотой асуудлыг нарийвчлан зохицуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн;

- Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор “Алсын хараа 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг тодорхойлж, “Үндэсний соёлоо дээдэлсэн, хүн амын нутагшилт, суурьшлын тогтвортой тогтолцоотой, байгалийн унаган төрх, экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалан хойч үедээ өвлүүлсэн, эдийн засгийн төрөлжилт, дагналт, хоршилт бүхий ногоон үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцид нэгдсэн, өрсөлдөх чадвартай, харьцангуй тэнцвэртэйгээр бүс, орон нутгийг хөгжүүлэх” зорилго¹-ын хүрээнд Орхоны хөндийд “Хархорум” хотын байршлыг сонгож, техник эдийн засгийн үндэслэл, хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулж, бүтээн байгуулалтын ажлыг эхлүүлнэ.², Хархорум хотыг ЮНЕСКО-д бүртгэлтэй соёлын бүтээлч хот болгоно.³ гэж тус тус заасан;

-Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2022 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрийн “Хархорум хотын сэргээн байгуулах тухай” 230 дугаар зарлигаар Эзэн Чингис хаан их ор суусны XV он, цагаан луу жил буюу нийтийн тооллын 1220 онд зарлиг буулган Орхоны хөндийд Монголын эзэнт гүрний нийслэлийг байгуулж байсан түүхийн улбааг өртөөлж, иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх,

¹ “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын Зорилго-8;

² “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын Зорилт 8.2-ыг хэрэгжүүлэх 1-р үе шатанд хүрэх үр дүн-3;

³ “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын Зорилт 8.2-ыг хэрэгжүүлэх 3-р үе шатанд хүрэх үр дүн-2;

нийгмийн суурь үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, хүн амын төвлөрлийг сааруулах, бүс нутгийн хөгжлийн тэнцвэртэй байдлыг хангах болон төрт ёсныхоо үнэт өвийг бэхжүүлэх, түүх соёлоо сэргээх үүднээс Хархорум хотыг байгуулах асуудлыг судалж, шийдвэрлүүлэх, шинэ хотыг байгуулах болон хотын эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох чиглэл Засгийн газарт өгч, ЮНЕСКО-ийн дэлхийн соёлын өвд бүртгэгдсэн "Орхоны хөндийн соёлын дурсгалт газар"-ын өв, соёлыг хамгаалах, Монголын эзэнт гүрний эртний нийслэл Хархорум хотыг сэргээн байгуулах түүхэн үйл хэрэг, их бүтээн байгуулалтад манлайлан оролцохыг нийт ард иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллагуудад уриалсан;

-Улсын Их Хурлын 2021 оны 106 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ын 4.2-т “Шинэ суурьшлын бүс, дагуул хот, эдийн засгийн чөлөөт бүсийн бүтээн байгуулалтыг эрчимжүүлж, Улаанбаатар хотоос орон нутагт шилжин суурьшсан иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийг цогц бодлогоор дэмжих замаар төвлөрлийг сааруулна.” гэж тусгасан;

-Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 1.3-т “Шинэ Хархорум хотын бүтээн байгуулалтад шаардлагатай суурь судалгаа, иж бүрэн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулж дуусган, дэд бүтэц, бүтээн байгуулалтын эхний ээлжийн ажлыг эхлүүлнэ. Шинэ Хархорум хотын усны хэрэгцээг хангах бүтээн байгуулалтыг эхлүүлж, Орхон голд урсцын тохиргоо хийж, усан хангамжийг нэмэгдүүлэх төслүүдийг хэрэгжүүлнэ” гэж заасан гэх мэт.

Эдгээр зохицуулалт нь засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж дэх хотуудын төрөл, зэрэглэл, удирдлага, зохион байгуулалт, чиг үүрэг, хотын удирдлагын бүрэн эрхтэй холбоотой нийтлэг зохицуулалт бүхий эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн байна. Харин шинэ хотын тэргүүлэх чиглэл, онцлог, хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаатай холбоотой нарийвчилсан зохицуулалт дутмаг байна.

Тухайлбал, Хархорум хотыг сэргээн байгуулах, хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг хэрхэн зохион байгуулах, дэлхийн төв, эртний нийслэл байсан түүхэн улбааг хэрхэн үргэлжлүүлэх, өвлүүлэх, дэлхий нийтийн болон хөрөнгө оруулагчдын хүлээлт, сонирхлыг хэрхэн татах гэх мэт тухайн хотын онцлогтой холбоотой үүсэх харилцааг хэрхэн зохицуулах вэ?.

Мөн түүнчлэн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Тавин долдугаар зүйлийн 2-т “Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж дэх улсын болон орон нутгийн зэрэглэлтэй хотын, түүнчлэн тосгоны өөрийн удирдлага, зохион байгуулалтын эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно” гэж заасны дагуу Засгийн газраас Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийг шинэчлэн боловсруулах ажлыг зохион байгуулж, Улсын Их Хурал 2024 оны 06 сарын 05-ны өдөр Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг баталсан ба уг хуулиар хотын төрөл, улсын болон орон нутгийн зэрэглэлтэй хотыг байгуулах, тэдгээрийн удирдлагын тогтолцоо, бүтэц, зохион байгуулалт, чиг үүрэг, бүрэн эрх зэрэг хотын эрх зүйн байдалтай холбоотой харилцааг нарийвчлан зохицуулсан.

Хот байгуулалтын тухай хуулийн 5.1.2⁴, Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийн 5.1⁵-т заасан бүрэн эрхийнхээ дагуу Улсын Их Хурлын тогтоолоор Хархорум хотыг байгуулахаар шийдвэрлэсэн.

Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг 2025 оны 06 сарын 01-ний өдрөөс дагаж мөрдөх ба эдгээр хууль тогтоомжид хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг хэрхэн хэрэгжүүлэх, хотын хөгжлийг хэрхэн дэмжих талаар нарийвчилсан зохицуулалт тусгагдаагүй байна.

Дээр дурдсаны хууль тогтоомжийн дагуу Хархорум хотыг бүтээн байгуулахаар Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 1.3-т “Шинэ Хархорум хотын бүтээн байгуулалтад шаардлагатай суурь судалгаа, иж бүрэн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулж дуусган, дэд бүтэц, бүтээн байгуулалтын эхний ээлжийн ажлыг эхлүүлнэ. Шинэ Хархорум хотын усны хэрэгцээг хангах бүтээн байгуулалтыг эхлүүлж, Орхон голд урсацын тохиргоо хийж, усан хангамжийг нэмэгдүүлэх төслүүдийг хэрэгжүүлнэ” гэж тусгасны дагуу Засгийн газрын 2023 оны 02 сарын 01-ний өдрийн 40 дүгээр тогтоолоор “Шинэ Хархорум хотын бүтээн байгуулалтын асуудал хариуцсан захиргаа”-г байгуулж, Засгийн газрын 2024 оны 01 сарын 17-ны өдрийн 21 дүгээр тогтоолоор Орхоны хөндийд “Шинэ Хархорум” хот байгуулах зориулалтаар Архангай аймгийн Өгийнуур, Хашаат сум болон Өвөрхангай аймгийн Хархорин сумын нутаг дэвсгэрт нийт 189363.19 га газрыг улсын тусгай хэрэгцээнд авч, газрын хилийн заагийн эргэлтийн цэгийн солбицлыг баталсан.

Бүс нутгийг тэнцвэртэй хөгжүүлэх, Монголын ард түмний түүх, соёлын дурсгалт зүйл, өв соёлоо хамгаалах, хадгалах, иргэдийнхээ аятай тухтай амьдрах орчныг бий болгох төрийн үйл ажиллагаанд Хархорум хотыг бүтээн байгуулах, хөгжүүлэх асуудал чухал нөлөө үзүүлэхээр Монгол Улсын хөгжлийн урт хугацааны бодлогын баримт бичгүүдэд тусгагдсан байгаа нь энэхүү хуулийн төслийг боловсруулах хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлж байна.

Иймд Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн зорилгыг бүс нутгийн хөгжлийн тэнцвэртэй байдлыг хангаж, түүх, соёлын өвийг сэргээх, тогтвортой аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх, оршин суугчийн ая тухтай орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх болохыг тодорхойлж, энэ зорилгыг хэрэгжүүлэхийн тулд Хархорум хотыг бүтээн байгуулах, түүний хөгжлийг дэмжих эрх зүйн үндсийг тогтоохтой холбогдсон харилцааг зохицуулах зорилтыг дэвшүүлж, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 23 дугаар зүйлийн 23.1-д заасныг үндэслэн хотжилтын төлөв байдал, Хархорум хотыг байгуулахад тулгамдсан асуудлыг судалсны үндсэн дээр Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих асуудалтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалтыг нарийвчлан шинэ хуулиар зохицуулах шаардлагатай гэж үзэж анхдагч хуулийн төсөл боловсрууллаа.

Хуулийн төсөлд дараах асуудлыг тусгалаа:

⁴ Хот байгуулалтын тухай хуулийн 5.1.Улсын Их Хурал хот байгуулалтын талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 5.1.2.хотыг шинээр байгуулах болон татан буулгах, нүүлгэн шилжүүлэх тухай шийдвэр гаргах;

⁵ Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 5.1.Хот байгуулах, өөрчлөн байгуулах, татан буулгах асуудлыг дараах шалгуурыг харгалзан Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал шийдвэрлэнэ:

Нэгдүгээр бүлэгт нийтлэг үндэслэл буюу хуулийн зорилт, Хархорум хотын хууль тогтоомж, хуулийн үйлчлэх хүрээ, хотыг бүтээн байгуулах, хөгжлийг дэмжихэд баримтлах зарчим, хотын эрх зүйн үндэс, байршил, эдэлбэр газар зэрэг асуудлыг тусгав.

Хархорум хотыг бүтээн байгуулах, хөгжлийг дэмжих, эрх зүйн үндсийг тогтоохтой холбоотой энэ хуулиар зохицуулснаас бусад харилцааг холбогдох хуулиар зохицуулна. Харин энэ хуульд өөрөөр заагаагүй бол бусад хуульд заасан засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлагын хэрэгжүүлэх чиг үүргийг хотын удирдлага нэгэн адил хэрэгжүүлнэ.

Хотыг бүтээн байгуулах, хөгжлийг дэмжихэд холбогдох хуульд зааснаас гадна дараах тусгай зарчмыг баримтална:

- бүс нутгийн тэнцвэртэй хөгжлийн хангаж, бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалтай уялдуулах;
- хотын бүтээн байгуулалтад хот төлөвлөлтийн баримт бичгийг баримтлах;
- түүх, соёлын дурсгалт газар, археологи, соёлын биет болон биет бус өв, байгалийн онцлогт түшиглэсэн болон орчин үеийн олон төрөлт бүхий тогтвортой аялал жуулчлалыг дэмжих;
- ухаалаг дэд бүтэцтэй байх;
- олон төвт хотын тогтолцоог бүрдүүлэх;
- ахмад настан, бага насны хүүхэд, жирэмсэн эх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, гэрийн тэжээвэр амьтны амьдрах орчныг бүрдүүлсэн, нийгмийн үйлчилгээг тэгш, хүртээмжтэй хүргэх хүмүүнлэг хот байх;
- эрчим хүчний хэмнэлттэй;
- байгаль орчинд ээлтэй хот байх;
- эдийн засгийн хувьд бие даан хөгжих боломжтой байх;
- хотын бүтээн байгуулалт, үйл ажиллагаа оршин суугчийн нийтлэг эрх, ашиг сонирхолд нийцсэн байх;
- орчны аюулгүй байдлыг хангаж, гамшгаас урьдчилан сэргийлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- Улаанбаатар хот болон бусад бүс нутагтай холбогдох зорчигч болон ачаа тээврийн сүлжээ бүхий хотыг хөгжүүлэх;
- олон төрөлт нийтийн тээвэр, явган алхалт, унадаг дугуй зэрэг цахилгаан хөдөлгүүрт тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнийг дэмжсэн байх;
- сэргээгдэх эрчим хүчний олон төрлийг дэмжих.
- олон төрөлт нийтийн тээвэр, явган алхалт, унадаг дугуй зэрэг цахилгаан хөдөлгүүрт тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнийг дэмжсэн байх гэх мэт хүндээ ээлтэй байх зарчмуудыг баримтална.

Хоёрдугаар бүлэгт хот байгуулалтын үйл ажиллагааны тухай буюу Хот төлөвлөлтийн баримт бичиг, хотын бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаанд тавигдах шаардлага, хотын бүсчлэл, газар зохион байгуулалттай холбоотой зохицуулалтыг тусгалаа.

Хархорум хот нь Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалтай уялдуулсан хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөтэй байх ба хотын газар зохион байгуулалт нь хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө, хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө болон хотыг хөгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөнд үндэслэнэ.

Хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөг хотын Захирагчийн саналыг үндэслэн хотын Зөвлөл, төсөл, хөтөлбөрийн техник, эдийн засгийн үндэслэл, барилгажилтын төслийг хотын Захирагч тус тус баталж, хяналт тавьж, олон нийтийн оролцоог хангаж ажиллана.

Хотын төлөвлөлт, бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаанд Хот байгуулалтын тухай хуульд заасан үндсэн шаардлагаас гадна дараах тусгай шаардлагыг хангасан байх ба тэдгээрийг боловсруулах үйл ажиллагаанд Захиргааны ерөнхий хуулийн Долдугаар бүлэгт заасан журмыг баримталж, олон нийтийн оролцоог хангасан байна:

- бүсчлэлийн зориулалтаас хамааран иргэд оршин суугаа газраасаа 300-800 метр зайд сургууль, цэцэрлэгт явах, нийгэм, соёлын болон эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах, амрах, зугаалах, нийтийн тээврийн буудал, цэцэрлэгт хүрээлэн, худалдаа, үйлчилгээний газарт хүрэх боломжийг бүрдүүлэх;
- ногоон хот байгуулах зорилтын хүрээнд хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөгөөр тодорхойлсон хотын суурьшлын бүсийн 50-иас доошгүй хувь нь ногоон байгууламж байх;
- амины орон сууцнаас бусад нийтийн орон сууцны зориулалтаар олгох газар олголтын доод хэмжээ 1,5 га байх;
- орон сууцнаас бусад зориулалтаар олгох газар олголтын доод хэмжээ 0,5 га байх;
- барилга байгууламжийн гадна засал, өнгөний шийдэл нь гудамж, өргөн чөлөө, хотхон, хорооллын онцлог, байршил, архитектур, орон зайн зохиомж зэрэгтэй уялдсан байх;
- хотын гол гудамж замыг явган зам, мопед, унадаг дугуйн зам, ногоон байгууламжийн хамт цогцоор нь төлөвлөсөн байх;
- хотын I зэрэглэлийн гол гудамж замын ирмэгээс барилга хүртэлх улаан шугам 80 метр ба түүнээс багагүй байх;
- саарал усыг дахин ашиглах, хог хаягдлыг ангилах, дахин боловсруулах технологид тулгуурлах;
- хотын газар доорх орон зайг ашиглан инженерийн дэд бүтцийн шугам сүлжээний төлөвлөлт, бүтээн байгуулалтад хонгилын системийг стандарт шаардлагыг хангаж нэвтрүүлэх;
- нисгэгчгүй нисэх төхөөрөмж (дрон) ашиглах орон зайг бий болгох;
- нуур, цөөрөм үүсгэх, нөхөн сэргээх, гадаргын усыг хуримтлуулж экосистемийг хамгаалах боломжтой байх;
- хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн (тусгай хэрэгцээт)-д зориулсан хөтөчтэй явган хүний зам, дуут гэрлэн дохио, тээврийн хэрэгслийн зогсоол, нийтийн тээврийн хэрэгслийн тоноглол, нийтийн үйлчилгээний барилга, байгууламжид ариун цэврийн өрөө төлөвлөх;
- инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ, ус хангамж, ариутгах татуурга, цахилгаан болон хийн хангамж, зам, харилцаа холбоо, сургууль, цэцэрлэг, эмнэлэг зэрэг дэд бүтэц, нийтийн үйлчилгээний барилга байгууламж барих ажлыг нэн тэргүүнд зохион байгуулж, сэргээгдэх эрчим хүчний олон төрлийг ашиглах дэд бүтцийг хөгжүүлэх;
- нийтийн тээврийн хэрэгсэл нь хос болон цахилгаан тэжээлтэй байх;
- олон улс, бүс нутаг, хөрш орнуудыг холбосон аялал жуулчлалын коридорыг байгуулах;
- усны эх үүсвэр, усан хангамж, эрчим хүч, зам тээвэр, тээврийн хэрэгслийн үйлчилгээнд ухаалаг систем нэвтрүүлэх гэх мэт.

Гуравдугаар бүлэгт Ухаалаг хот буюу хотын хөгжлийг дэмжихэд харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн дэвшлийг ашиглахтай холбоотой харилцааг зохицуулсан.

Хот нь оршин суугчийн ая тухтай орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх, хотын тогтвортой хөгжлийг дэмжих, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх үр нөлөө бүхий ухаалаг хотын төлөвлөлттэй байна.

Ухаалаг хотын төлөвлөлтөд инновац, их өгөгдөл, хиймэл оюун ухаан, юмсын интернэт зэрэг дэвшилтэт технологийг ашиглах бөгөөд дараах нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн байна:

- эрүүл мэнд, боловсрол, соёлын зэрэг нийгмийн үйлчилгээг хүртээмжтэй хүргэх, хотод тулгамдаж байгаа асуудлыг шийдвэрлэх;
- их өгөгдөлд суурилан шийдвэр гаргах боломжийг бүрдүүлж, үр дүнг тооцоолох;
- мэдээлэл солилцох системийг үүсгэх, түүний тасралтгүй, найдвартай байдал болон кибер аюулгүй байдлыг хангаж, хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах, мэдээллийг саадгүй солилцох нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- хотоос үзүүлэх үйлчилгээг цахим, ухаалаг системээр авах нөхцөлийг бий болгох
- оршин суугч болон иргэдэд мэдээллийг нээлттэй, ил тод хүргэх, мэдээлэл авах нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- хотын инженерийн дэд бүтэц, замын хөдөлгөөний нөхцөл байдал, нийтийн тээврийн удирдлага, орчны аюулгүй байдлыг хангах, гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, агаарын чанарын болон орчны бохирдол, чийгшил, байгаль орчны стандартыг хэмжих, хянах, мэдээлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- оршин суугчийн санал, хүсэлт, гомдлыг хүлээн авах, хотын үйл ажиллагаатай холбоотой санал асуулга зохион байгуулах цахим оролцооны систем ажиллуулах;
- харилцаа холбооны сүлжээг сайжруулж хотын интернэт хэрэглээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх;
- тоон гарын үсгийн хэрэглээг дэмжих;
- оршин суугчийн цахим ур чадвар, чадамжийг нэмэгдүүлэх, цахим орчинд хүүхэд хамгаалах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх.

Дөрөвдүгээр бүлэгт Хот байгуулалтын удирдлага зохион байгуулалт буюу хотын чиг үүрэг, зохион байгуулалт, удирдлагын тогтолцоо болон бүрэн эрх, мэдээллийн ил тод байдал зэрэг асуудлыг тусгасан.

Хот нь Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 12.1-д заасан чиг үүргээс гадна өөрийн эдэлбэр газрын хэмжээнд хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлагатай чиг үүргийг тодорхойлсон. Үүнд:

- хотын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт;
- хотын өмчийн ашиглалт, эзэмшилт, захиран зарцуулалт, түүнд тавих хяналт;
- хотын төсөв, түүний төлөвлөлт, гүйцэтгэл, тайлан, хяналт;
- хотын хүн амын ундны болон ахуйн хэрэгцээний уст цэгийн төлөвлөлт, хяналт;
- хотын худалдаа, үйлчилгээний нийтлэг зохицуулалт, хяналт;
- хотын замын хөдөлгөөний зохицуулалт;
- цэвэрлэх байгууламж, үерийн далан, сувгийн байгууламж;

- гудамж, зам, талбай, барилга байгууламжийн нэр, хаягжуулалтын зохицуулалт;
- хөшөө дурсгалын нийтлэг зохицуулалт;
- хог хаягдлын нэгдсэн төлөвлөлт, удирдлага, зохицуулалт;
- хотын хүний нөөцийн бодлого, төлөвлөлт, түүний хэрэгжилт;
- сууц өмчлөгчдийн холбооны үйл ажиллагааны зохицуулалт, хяналт;
- оршуулгын газрын нийтлэг зохицуулалт, менежмент.

Хархорум хотын удирдлагын тогтолцоог хотын Зөвлөл, хотын Захирагч бүрдүүлэх ба оршин суугчдаасаа сонгогддог байх зарчим баримтална.

Хотын нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн бодлогыг тодорхойлох, хотын чиг үүрэгт хамаарах асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэх хотын Зөвлөл нь 21 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй байна:

- Хотын Зөвлөлийн 9 гишүүн нь хотын Захирагч болон Захирагчийн ажлын алба, Монголын Үндэсний худалдаа аж үйлдвэрийн танхим, мэргэжлийн холбоодын төлөөлөл байна. Эдгээр гишүүдийн 3-аас доошгүй гишүүн нь аль нэг хүйсийн төлөөлөл байна.
- Дээр дурдсанаас бусад гишүүдийг хотын оршин суугчдаас сонгоно.

Хотын өдөр тутмын үйл ажиллагааг удирдах, Зөвлөлийн шийдвэрийг хэрэгжүүлэх гүйцэтгэх удирдлага нь хотын Захирагч байх ба түүнийг хотын оршин суугчдаас шууд, чөлөөтэй сонгуулийн үндсэн дээр сонгож, Ерөнхий сайд батламжилна.

Хотын Захирагч ажлын алба болон харьяа газартай байх ба Захирагчийн ажлын алба болон харьяа газрын бүтэц, орон тооны хязгаарыг Захирагчийн санал болгосноор Засгийн газар, дүрмийг хотын Захирагч батална.

Хот нь зохион байгуулалтын хувьд хороололд хуваагдана. Хороолол нь хуульд заасан бүсчлэлийн дагуу зохион байгуулагдана.

Хот нь Шилэн дансны тухай хууль, Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд зааснаас гадна хотын үйл ажиллагаа, бүтээн байгуулалттай холбоотой мэдээллийг нээлттэй, ил тод байршуулна.

Тавдугаар бүлэгт Хархорум хотыг бүтээн байгуулах, хөгжүүлэх үйл ажиллагаанд төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой асуудлыг тусгаж, бусад харилцааг Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуульд заасны дагуу зохицуулна.

Хархорум хот дараах чиг үүргийг гэрээний үндсэн дээр бусад этгээдээр гүйцэтгүүлж, холбогдох зардлыг бүрэн, эсхүл хэсэгчлэн санхүүжүүлж болно:

- орчны аюулгүй байдал, агаарын чанарын болон орчны бохирдлыг хэмжих мэдрэгч төхөөрөмж байршуулах, арчлалт, засвар, үйлчилгээ;
- хотын авто зам, зогсоолын төлөвлөлт, арчлалт, засвар, үйлчилгээ;
- харилцаа холбоо, цахилгаан, дулаан түгээх сүлжээ, цэвэр ус, бохир усны шугам болон хаягдал ус зайлуулах байгууламж, үерийн далан, суваг тэдгээрт хамааралтай барилга байгууламж, ашиглалт, засвар, үйлчилгээ;

- хотын музей, театр, номын сан, соёлын ордон, биеийн тамир, спортын цогцолбор, нийтийн соёл, амралтын хүрээлэн, ногоон байгууламж, төлөвлөлт, ашиглалт, засвар, үйлчилгээ;
- түүх, соёлын дурсгалт газрын хадгалалт, хамгаалалт;
- гудамж, зам, талбай, барилга байгууламжийн нэр, хаягжуулалт;
- хотын нийтийн тээвэр, такси үйлчилгээ;
- хог хаягдлын менежмент, үйлчилгээ;
- орон сууц, тохижилт, нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ;
- сууц өмчлөгчдийн холбооны үйл ажиллагаа, түүнд тавих хяналт;
- олон улсын болон орон нутгийн зорчигч болон ачаа тээвэр, логистикийн үйл ажиллагаа;
- нийгмийн үйлчилгээг хүн, хуулийн этгээдэд хүргэхэд ашиглах системийг хөгжүүлэх, нэвтрүүлэх, түүний засвар, арчлалт, үйлчилгээ, аюулгүй байдлыг хангах;
- хуульд өөрөөр заагаагүй бол үндэсний болон олон улсын хэмжээний баяр наадам, хурал, урлаг, спортын болон бусад арга хэмжээг зохион байгуулах;
- бүх нийтийн цахим ур чадварын түвшинг үнэлэх, соён гэгээрүүлэх ажлыг тогтмол зохион байгуулах;
- гадна болон явуулын зар сурталчилгааны хяналт, арчлалт, засвар, үйлчилгээ;
- оршуулгын газрын менежмент, арчлалт, засвар, үйлчилгээ.

Хархорум хот дахь төрийн үйлчилгээ нь худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг хөнгөвчлөх бүртгэл, зөвшөөрлийн цахим нэг цонхны үйлчилгээнд суурилна.

Зургаадугаар бүлэгт Хотын эдийн засгийн үндэс, хөрөнгө оруулалтын хэлбэрийг тодорхойлж, хотын эдийн засаг, бүтээн байгуулалт, хөрөнгө оруулалтад төр, орон нутгаас үзүүлэх дэмжлэг, туслалцаа, хотын төсөв, татвар, өмч, үнэт цаас, хотыг хөгжүүлэх сантай холбоотой үүсэх харилцааг нарийвчлан зохицуулсан.

Хархорум хотын эдийн засгийн үндэс нь улс, орон нутаг, хотын өөрийн хөрөнгө оруулалтаар бий болсон хөрөнгө, түүнчлэн хотын өмч, татварын болон татварын бус орлого, хотын сангийн хөрөнгө, гадаад, дотоодын байгууллага, хувь хүмүүсийн хандив, тусламж, бусад орлогоос бүрдэнэ.

Хархорум хотод хэрэгжүүлэх бүтээн байгуулалтын төсөл, арга хэмжээнд хөрөнгө оруулалтын хэмжээнээс хамаарч тогтворжуулалтын гэрчилгээг олгох нөхцөл журмыг тодорхойлсон.

Хот нь өөрийн өмчтэй байх ба хотын эдэлбэр газар доорх инженерийн байгууламж, хонгилын систем нь хотын өмчлөлд байна.

Хот нь хот хөгжүүлэх сантай байх ба дараах эх үүсвэрээс бүрдэнэ:

- хотын төсвийн орлогын 10 хувь;
- гадаад, дотоодын байгууллага, хувь хүнээс өгсөн хандив, тусламж;
- харьяа хуулийн этгээдийн ногдол ашгийн 10 хувь;
- чөлөөт бүс, эдийн засгийн тусгай бүсийн аж ахуйн үйл ажиллагааны орлогын 5 хувь;
- дулаан, цахилгаан, цэвэр усаар хангах, түгээх, бохир ус татан зайлуулах байгууллагын тухайн жилийн дээрх үйл ажиллагааны орлогын 1.5-аас доошгүй хувь;

- үйлдвэрлэл, үйлчилгээний зориулалтаар ашигласан усны төлбөрийн 50 хувь;
- хуулиар хориглоогүй бусад.

Сангийн хөрөнгийг инженерийн болон нийгмийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх, түүх, соёлын аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх, цэцэрлэгт хүрээлэн, тохижилт, ногоон байгууламж барьж байгуулахаас өөр зориулалтаар ашиглах болон зээл олгох, өр, авлага үүсгэхийг хориглох ба санг байгуулах, сангийн хөрөнгийг бүрдүүлэх, захиран зарцуулах, хяналт тавих журмыг Засгийн газар батална.

Орон нутаг нь хотын эрчим хүч, дулаан, ус хангамж, ариутгах татуурга, харилцаа холбоо, инженерийн бэлтгэл арга хэмжээ, хог хаягдалтай холбоотой зөвшөөрөл, үйлчилгээг саадгүй үзүүлэх ба хотод дараах дэмжлэгийг үзүүлнэ:

- өөрийн мэдлийн өмчийг хотод хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр ашиглуулах асуудлыг шийдвэрлэх;
- төрийн үйлчилгээг шуурхай, нэг цонхоор үзүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- салбарын хяналт шалгалтыг давхардуулахгүй байх.

Хархорум хотод өндөр технологи, эрүүл мэнд, аялал жуулчлалын чөлөөт бүс болон үйлдвэр технологийн парк болон гаалийн тусгай бүс байгуулж болно.

Долоодугаар бүлэгт Хархорум хотын бүтээн байгуулалтад үзүүлэх дэмжлэг, хөрөнгө оруулалтын талаар тусгав.

Хотын бүтээн байгуулалтыг улс, хотын төсөв, дотоодын болон гадаадын хөрөнгө оруулалт, зээл, хандив, тусламж, сангийн хөрөнгө, төр, хувийн хэвшлийн түншлэл болон бусад эх үүсвэрээр санхүүжүүлэх боломжтой.

Хөрөнгө оруулалтын хэлбэр, түүний тогтвортой байдлыг хангах нөхцөлийг бүрдүүлэх, тогтворжуулалтын гэрчилгээ олгох, хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах, цуцлах нөхцөлийг тодорхойлсон:

- Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 16.1.2, 16.1.3, 16.1.4-т заасан шалгуурыг хангасан тохиолдолд хөрөнгө оруулагчийн бичгээр, эсхүл цахим хэлбэрээр гаргасан хүсэлтийг үндэслэн хотын Захирагч доор дурдсан хугацаагаар тогтворжуулалтын гэрчилгээг олгоно:

Хөрөнгө оруулалтын хэмжээ /тэрбум төгрөгөөр/	Тогтворжуулах гэрчилгээ олгох хугацаа /жилээр/	Хөрөнгө оруулалтаа хийж дуусах хугацаа /жилээр/
5-10 хүртэл	4	2
10-30 хүртэл	6	2
30-50 хүртэл	8	3
50-100 хүртэл	10	4
100-200 хүртэл	12	5
200-300 хүртэл	14	6
300-аас дээш	16	6

- Бүтээн байгуулалтын төсөлд 100 тэрбум төгрөгөөс дээш хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийх хөрөнгө оруулагчтай түүний гаргасан хүсэлтийн дагуу үйл ажиллагаа явуулах орчныг тогтвортой байлгах зорилгоор хөрөнгө оруулалтын гэрээг Засгийн газрын эрх олгосноор хотын Захирагч байгуулж болно.

Хотод бүртгэлтэй хөрөнгө оруулагчид Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд зааснаас гадна хотод 5 тэрбум төгрөг буюу түүнээс дээш хэмжээний төгрөгөөр хөрөнгө оруулалт хийсэн бүтээн байгуулалтын төсөл хэрэгжүүлэгчид татварын болон татварын бус дэмжлэг үзүүлнэ.

Хөрөнгө оруулагчид үзүүлэх татварын дэмжлэгийг холбогдох хуулиар зохицуулах ба доор дурдсан барилга байгууламжийг барихад ашиглагдах импортолсон техник, тоног төхөөрөмжийг барилга угсралтын ажлын хугацаанд гаалийн албан татвараас чөлөөлж, нэмэгдсэн өртгийн албан татварыг "0" хүртэлх хувь, хэмжээгээр ногдуулна:

- олон улсын зэрэглэлтэй нисэх онгоцны буудлын цогцолбор барих;
- хотыг бусад хот, суурин газартай холбох авто зам, харилцаа холбооны дэд бүтэц, хурдны зам, төмөр зам түүнийг ашиглахтай холбоотой бусад дэд бүтэц, барилга, байгууламж, барилгын цогцолбор барих;
- хотын хэрэглээг хангах зориулалт бүхий сэргээгдэх болон бусад эрчим хүчний эх үүсвэрийн тоног төхөөрөмж, дэд бүтэц, барилга, байгууламж барих;
- хотын газар доорх инженерийн дэд бүтцийн шугам сүлжээг барих;
- хотын нийтийн тээврийн техник, тоног төхөөрөмж болон дэд бүтцийг барих;
- хотын усан хангамж, бохир ус цэвэрлэх, дахин ашиглах дэд бүтцийн барилга барих;
- археологи, түүхийн судалгааны төв, хүрээлэн, сургууль, музей, лабораторийн барилга барих;
- археологи, малтлагад ашиглагдах техник, тоног төхөөрөмж.

Хөрөнгө оруулагчид Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд зааснаас гадна татварын бус хөрөнгө оруулалтын дэмжлэгийг дараах хэлбэрээр үзүүлнэ:

- бүтээн байгуулалтын төслийг хэрэгжүүлэх зорилгоор гадаадаас авах ажиллах хүчний ажлын байрны төлбөрөөс бүрэн чөлөөлөх;
- бүтээн байгуулалтын төслийг хэрэгжүүлэх зорилгоор гадаадаас авах ажиллах хүчний хүүхдийг ерөнхий боловсролын сургуульд үнэ төлбөргүй сургах;
- хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа явуулахад шаардагдах баримт бичиг, зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагааг хялбаршуулах.

Хот нь хөрөнгө оруулагчид төрийн үйлчилгээний талаар зөвлөх болон бүртгэл, зөвшөөрлийн цахим нэг цонхны үйлчилгээ үзүүлнэ.

Хотод үйл ажиллагаа явуулж байгаа хөрөнгө оруулагчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах, тэдгээртэй хамтран ажиллах зорилгоор Хөрөнгө оруулагчдын зөвлөлийг хотын Захирагчийн дэргэд байгуулах ба зөвлөлийн бүрэлдэхүүн, ажиллах журмыг хотын Зөвлөл батална.

Наймдугаар бүлэгт Хотын удирдлагаас бусад этгээдтэй харилцах, хотын бэлгэдэл, шагнал, оршин суугчийн эрх үүрэг, болон хууль тогтоомж зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлага, шилжилтийн үеийн зохицуулалт, хууль хүчин төгөлдөр болох талаар тусгасан:

- Хотын удирдлага засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгж, хотын удирдлагатай холбогдох асуудлаар хамтран ажиллаж болно.
- Хотын өдөр нь жил бүрийн 12 дугаар сарын 20-ны өдөр байна.
- Хот нь Зөвлөлийн хуралдаанаас баталсан өөрийн бэлгэ тэмдэг, шагналтай байж болно.
- Хотод үйл ажиллагаа явуулж байгаа иргэн, хуулийн этгээд нь өмчийн хэлбэрээс үл хамааран хот төлөвлөлтийн баримт бичиг, хотын стандартыг мөрдөх, хотын удирдлагаас хуульд нийцүүлэн гаргасан шийдвэрийг биелүүлэх үүрэгтэй.
- Энэ хуулийг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Иргэний хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

Хархорум хотын байнгын оршин суугчийн тоо 15000 хүрснээр Хархорум хотын Зөвлөл, Захирагчийн сонгуулийг зохион байгуулах бөгөөд энэ хүртэлх хугацаанд дор дурдсан шилжилтийн үеийн зохицуулалтыг мөрдөнө:

- Хотын захирагчийн бүрэн эрхийг Засгийн газраас томилсон Хотын Захирагч хэрэгжүүлнэ.
- Хотын Зөвлөлийн бүрэн эрхийг Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурал, Засгийн газрын санал болгосон гурван төлөөлөл, Засгийн газраас томилсон хотын Захирагч, Захирагчийн ажлын албанаас санал болгосон хоёр төлөөлөл, Монголын Үндэсний худалдаа аж үйлдвэрийн танхимаас санал болгосон нэг төлөөлөл, хот төлөвлөлтөд хамрагдсан засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийг хариуцсан аймгийн Засаг дарга, хот төлөвлөлтийн мэргэжлийн холбоодын санал болгосон нэг төлөөлөл, хүний эрхийн чиглэлийн иргэний нийгмийн байгууллагын нэг төлөөллийг нээлттэй нэр дэвшүүлж, Засгийн газар томилсон бүрэлдэхүүн бүхий Зөвлөл хэрэгжүүлнэ.
- “Шинэ Хархорум” хотын бүтээн байгуулалтын асуудал хариуцсан захиргааны төсөв, хөрөнгө, эрх, үүрэг, бүтэц, бүрэлдэхүүн хотын Захирагчийн ажлын албанд шилжинэ.

Хархорум хотын бүтээн байгуулалт, хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл батлагдсанаар дараах нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар гарна. Үүнд:

- Хархорум хотыг богино хугацаанд үр дүнтэй, чанартай сэргээн байгуулж үндэсний өв соёлоо хадгалж хамгаалах, олон улсын анхаарлыг татаж аялал жуулчлал хөгжих;

- эдийн засгийн интеграцид орж, бүс нутгийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангана;

- орон зайн оновчтой төлөвлөлт бүхий суурьшлын зөв тогтолцоотой улсын зэрэглэлтэй хотыг хөгжүүлж, бүтээн байгууллалтын үйл ажиллагааны журам, зохицуулалт тодорхой болно;

- хотын бүтээн байгуулалт, хөрөнгө оруулалтад дэмжлэг үзүүлнэ;

- шинээр ажлын байр бий болж, дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт нэмэгдэнэ;

- иргэдийн аятай таатай амьдрах орчин бий болж, амьдралын чанар сайжирна;

- Хот дүрэмтэй болж хууль тогтоомжоор зохицуулагдаагүй хотын амьдрал, үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлаа оршин суугчид, иргэдийн оролцоотойгоор шийдвэрлэх боломжтой болно.

---o0o---